

Тетяна КОСМЕДА (Дрогобич)

ВІДОБРАЖЕННЯ НАТУРФІЛОСОФІЇ ІВАНА ФРАНКА В ЙОГО ПУБЛІЧНОМУ МОВЛЕННІ

*Присвячую прекрасній людині, чудовому фахівцеві, професіоналові, відданому своїй Alma mater, відомому вченому-історикові, мудрому педагогу, знаному франкознавцю, глибокому знавцеві бібліотечної справи, гуманісту, справжньому патріотіві України, поціновувачу і любителю її природи **Богданові Якимовичу** із побажаннями щастя, натхнення, нових творчих злетів.*

“... конечно треба попереду усього подати українському народові на його мові початки всякого людського знання, **вияснити йому явища природи** і громадського життя...”

(І. Франко)

Мову сьогодні розглядаємо передусім як основний засіб, що дає змогу пояснити сферу людської ментальності, поведінку людини, її світогляд, спосіб мислення, процес породження думки, оскільки саме мова визначає спосіб членування світу в тій чи тій культурі, спосіб його опису, тлумачення, інтерпретації. Досліджують мову сьогодні у різних ракурсах, наукових лінгвістичних парадигмах, основними серед яких стали антропоцентрична і дискурсцентрична.

Очевидно, необхідно зосереджувати сучасні дослідження у руслі відповідної інтеграційної науки на базі лінгвістики. До таких наук можна зарахувати і лінгвоконцептологію, що має здатність відстежувати досягнення гуманітарних наук та зосереджувати їх у своєму лоні, актуалізуючи за потреби відповідні знання.

Поліфонія гуманітарних наук є перспективою науки у XXI ст. Інтеграційні тенденції починають переважати у вітчизняному і закордонному мовознавстві вже з кінця 80-х років XX ст. Науковці наголошують, що формується парадигма знання, яка синтезує підходи з різною орієнтацією, що, продовжуючи власний шлях розвитку, формують “поліпарадигмальний” статус сучасної лінгвістики. Нова, “постгенеративна” парадигма, що її номіновано “інтерпретуючою”, й відображає синтез підходів до вивчення мови.

Лінгвістична концептологія як окрема сфера концептології сформувалась порівняно недавно – на початку XXI ст. Визначальним завданням для неї є експлікація концептів, що складають концептуальну картину світу, в якій зберігається знання, досвід людської діяльності і процесів пізнання світу. Значний внесок у розвиток та становлення лінгвоконцептології зробили представники різних сучасних вітчизняних лінгвістичних шкіл, зокрема Т. Вільчинська, І. Голубовська,

С. Жаботинська, В. Жайворонок, А. Загнітко, В. Іващенко, В. Кононенко, Ж. Краснобаєва-Чорна, М. Кочерган, Л. Лисиченко, А. Приходько, Т. Радзієвська, О. Селіванова, М. Скаб, В. Ужченко, Г. Яворська та ін. Чільне місце у цій галузі належить таким лінгвоконцептологам радянського та пострадянського простору, як М. Алефіренко, Н. Арутюнова, С. Аскольдов, О. Бабаєва, О. Бабушкін, М. Болдирев, Т. Булигіна, С. Воркачов, В. Воробйов, В. Дем'янков, В. Карасик, В. Колесов, М. Красавський, В. Красних, О. Кубрякова, Д. Лихачов, С. Ляпін, В. Маслова, В. Нерознак, С. Нікітіна, А. Олянич, М. Піменова, З. Попова, О. Рахіліна, Г. Слишкін, Й. Стернін, Ю. Степанов, В. Телія, Р. Фрумкіна, В. Шаклеїн, В. Шаховський, О. Шмельов та ін. Серед представників західних шкіл варто згадати прізвища Є. Бартмінського, А. Вежбицької, Р. Джакендоффа, Ф. Джонсон-Лерда, Дж. Коупланда, Д. Лакоффа, Р. Лангакера, Р. Павільоніса, Ч. Філлмора, У. Чейфа. Праці згаданих мовознавців, безперечно, є підґрунтям для подальших розвідок у галузі лінгвоконцептології, що проєктується на окремі фрагменти мовної і концептуальної картин світу, до яких належить і концептосфера “Природа”.

Термін “концептосфера” вперше застосовує Д. Лихачов за аналогією до ноосфери та біосфери В. Вернадського. Під концептосферою вчений розуміє сукупність потенцій, що відкриваються в словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови у цілому. З упродовженням до широкого обігу поняття *концепт* ця дефініція набуває дещо іншого смислу, зокрема деякі вчені називають концептуальною системою (концептосферою) систему концептів у свідомості людини, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду людини. Інші ж дослідники вважають, що концептосфера – це сукупність концептів, які знаходяться між собою у зв'язках перетину, об'єднання, ієрархії, що складають опозиції та кластери.

У сучасному мовознавстві термін “концептосфера” має два значення. Згідно із першим, концептосферу називають також ідеосферою, концептуальною картиною світу або концептуальною моделлю світу. Видається, у такому розумінні впроваджував цей термін і Д. Лихачов, який зауважував, що одна концептосфера може сполучатися з іншою, наприклад концептосферу мови розглядають як цілісну, але в ній виокремлюють концептосферу інженера-практика, а в ній концептосфера родини, далі – індивідуальну концептосферу. Концептосфери розподіляють на національні, етнічні, групові та індивідуальні. Власне сукупність групових та індивідуальних концептосфер формує національну концептосферу (такий погляд збігається із класифікацією картин світу за суб'єктом).

Дослідники наголошують на необхідності тематичної класифікації концептосфер, оскільки концепти, що існують в індивідуальній свідомості мовної особистості або у колективній свідомості, можуть легко класифікуватися за тематичними ознаками, утворюючи психологічну, геометричну, фізіологічну концептосфери (саме так розщеплюється наукова, або локальна картина світу). Існує думка, що концептосфера – це суто розумова сфера, яка складається з концептів, що існують у вигляді розумових картинок, схем, понять, фреймів, сценаріїв, гештальтів. Отже, існує тенденція термін “концептосфера” розглядати як синонім до терміна “концептуальна картина світу”.

У межах концептуальної системи представники когнітивної семантики виокремлюють концептуальні сфери (conceptual domains), або домени. Вони

відповідають фрагментам концептуальної системи, що репрезентують певну предметну галузь (наприклад, рослин, тварин, політики, музики тощо), тобто концептуальні сфери (домени) тотожні тематичним полям.

Поняття *концептуальна система* синонімічне терміну *концептосфера*, який ввів Д. Лихачов у значенні “концептуальна картина світу”. Деякі науковці вживають термін концептополе макрорівня (або власне концептополе), що містить деяку множину концептів, поєднаних спільністю значення їх імен. Концептополем вважають ментально й семіотично розроблену область етнокультурного простору, що поєднує концепти як факти культури, а не мови. Схоже визначення концептополя подають й інші мовознавці, зауважуючи, що *концептуальне поле* – це сукупність одиниць (концептів), що об’єднані спільним (інваріантним) значенням, мають ієрархічну структуру та відображають у мові конкретну поняттєву сферу.

Проаналізувавши наявні значення поняття “концептосфера” та розуміючи під цим поняттям множину концептів, що репрезентують певну предметну галузь, пропонуємо таку дефініцію: *концептосфера* – це фрагмент концептуальної картини світу, сформований на основі уявлень людини та репрезентований сукупністю одиниць пам’яті (концептів), що групуються за тематичною ознакою.

У цій статті таким фрагментом є концептосфера “Природа”. Звичайно, концептосфера може бути структурована у вигляді концептополя, проте у нашій студії розглядаємо лише окремі концепти концептосфери *Природа*, творцем яких є Іван Франко.

Іван Франко ідентифікував себе за походженням як селянин, про що переконливо пишуть науковці, і з чим не можна не погодитися. У відозві сільського виборчого комітету Перемишльського, Добромиського, Мостиського округів до виборців із закликом обрати І. Франка депутатом австрійського парламенту, що була надрукована 26 жовтня 1895 р. у львівській газеті “Тромадський Голос” (№ 8), слушно наголошувалося, що Іван Франко – “хлопський син, вихований в чорній біді, на чорнім хлібі, на несоленій капусті...”¹. А це значить, що мовна і, відповідно, концептуальна картини світу І. Франка як мовної особистості насамперед віддзеркалюють такий фрагмент довкілля, як “Природа”, саме тому концепти *фауни і флори* є, природно, ключовими у мовній свідомості письменника, що базується на твердій платформі – натурфілософії письменника.

Зазначені концепти стали невід’ємною складовою не лише наукового і художнього доробку генія української нації, але і його повсякденного “живого” мовлення, оскільки розуміння єдності людини з природою було одним із принципів внутрішніх переконань поета. І. Франко зазначав, що його бажання – “обняти цілий круг людських інтересів” і в інших розбудити зацікавлення до них. Це коло зацікавлень торкалося передусім світу природи – фауни та флори.

Для Івана Франка природа – це те, що підпорядковане людині, пов’язане з нею, дзеркало людських переживань: вдивляючись і вслухаючись у неї, людина чує і бачить передовсім саму себе. На думку письменника, саме так розумів природу і Тарас Шевченко. Як зазначає Леонід Ушкалов, “... на цю прикмету Шевченкової поезії чи не вперше звернув увагу ще Іван Франко у своєму габлітаційному викладі “Наймичка” Т. Шевченка (1895 р.). Порівнюючи Шевченка-маляра із

¹ *Іван Франко: Документи і матеріали: 1856–1965.* – К. : Наукова думка, 1966. – С. 192.

Шевченком-поетом, І. Франко завважив, що "... Шевченко хоч маляр і великий любитель пейзажів, у поезії не часто їх малював. Він концентрував тут свою увагу на людях, на їх чуттях і ділах"².

Викладаючи свою концепцію освіти, письменник указував: "Якщо дитині нудно йде наука серед чотирьох стін, то треба вивести її на світ"³. На думку І. Франка, учні повинні дивитися на природу та на твори мистецтва власними очима, а не "крізь окуляри псевдоестетичних формул", бо "краса – то наше суб'єктивне почування певних форм, пропорцій, звуків, кольорів"⁴. Важливість знання явищ природи І. Франко прирівнював до знання рідної мови і громадського життя.

Виховуючи власних дітей, І. Франко також багато уваги приділяв тому, щоб долучити їх до природи. Як згадують сучасники письменника, І. Франко часто гуляв із дітьми у лісі, знайомлячи їх з особливостями рідної природи. Власне і твори для дітей містять яскраві образи фауни і флори, порівн. "Коли ще звірі говорили", "Лис Микита" та ін.

Як відомо, улюбленим заняттям І. Франка у вільний час було рибальство та збирання грибів. До речі, на думку деяких науковців збирання грибів як гобі людини – це ознака, що вказує на її приналежність до західноєвропейської культури⁵.

Мета цієї наукової розвідки – привернути увагу до специфіки репрезентації концептів *фауни* і *флори* саме в усному публічному мовленні Івана Франка, що відповідає основним постулатам його натурфілософії.

У мовознавстві на сьогодні маємо, як відомо, чимало наукових праць, присвячених вивченню лексики, що вербалізує світ фауни і флори, зокрема це праці корифеїв філології: О. Потєбні, М. Костомарова, П. Чубинського та ін., а також студії вчених пізнішого часу і сучасних науковців, зокрема таких, як В. Бойко, Л. Булаховський, В. Виноградов, В. Горобець, А. Канська, Ю. Карпенко, В. Карпова, В. Коломієць, В. Німчук, Л. Симоненко, Ф. Філін та ін. Проте публічне мовлення на предмет використання в ньому образів зі світу фауни і флори до цього часу не досліджено.

Слід наголосити, що назви рослинного і тваринного світу в українській мові належать до найдавніших, їх основу становлять спільнослов'янські та українські, порівн. твердження Ф. Філіна: "У спільнослов'янській мові широко репрезентовані назви дерев і рослин, птахів і риб, характерних для помірної лісової та лісостепової зони"⁶.

І. Франко збагатив українську мову чималою кількістю нових смислів, що відображають українську ментальність, а український народ, як відомо, своєю ментальністю найтісніше пов'язаний із природою, землею, бо первинно належить до рільника. Типовий образ українця – це образ мирної людини, хлібороба,

² *Україна в словах: Мовокраїнознавчий словник-довідник*. – К.: Вид. центр "Просвіта", 2004. – С. 320.

³ Див. про це: *Остапчук Я.* Из моїх споминів. Я. Остапчук // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 259.

⁴ Див.: *Космеда Т.* Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. – Львів: ПАІС, 2006. – С. 234.

⁵ Див. про це: *Донец П. Н.* Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Харьков: Основа, 2001. – С. 43.

⁶ *Філін Ф. П.* Про самобутність національних літературних мов // *Мовознавство*. – 1978. – № 1. – С. 193.

що відчуває свою безпосередню єдність із природою. Погодимось з думкою В. Кононенка, що “природні умови формують спосіб життя, психіку людини, в словесних описах довкілля має відбитися національно специфічне”⁷.

Крім того, слід наголосити, що у другій половині XIX сторіччя, “Україну взагалі було заведено змальовувати як “другу Італію”..., Аркадію чи вже земний рай, а українця – як “дитя природи” (Naturmensch)”⁸. Саме “дитям природи” відчував себе й Іван Франко.

Як справедливо зазначає О. Сербенська, для текстів І. Франка, зокрема публіцистичних, типовим є використання “понять, пов’язаних з працею селянина на ріллі, його побутом... Така політична метафора можлива у представника народу, у психології якого живе почуття зв’язку зі землею; отже, “українськість” таких метафоричних комплексів очевидна”⁹, як очевидним є з тієї ж причини й активне використання лексем із тематичної групи “Природа”.

Одними із основних принципів риторичної концепції Івана Франка є таке: вміння маніпулювати емоціями та почуттями слухачів, знати їхню підсвідому сферу і ментальні особливості сприйняття мовлення¹⁰. Базуючись саме на цих принципах, І. Франко вважав за необхідне як у своїх художніх творах, так і в усному мовленні спиратися на концепти *фауни* і *флори*, проте, звичайно, не надто захоплюватися ними, доречно вкраплюючи у контексти.

Промова Івана Франка на банкеті під час ювілейного свята підтверджує висловлену думку. І. Франко, як відомо, дуже вдало використав образ *півня*, порівн.: “Якби в мене було що-небудь з *натури когута*, то мені повинен би по сьогоднішнім вечорі *вирости отакий високий гребінь*. На які різні гідності мене підносили сьогодні! Зробили мене гетьманом, яким я ніколи не був і не хотів бути; зробили мене керманичем, хоч я, придивившись правдивим керманичам на дарабах на Черемоші, зовсім не мав би охоти ним бути; зробили мене проводирем, хоч я любив лише йти в ряді...” (курсив мій. – Т. К.)¹¹. Тут міститься й звертання до Черемоша, який Іван Франко дуже любив, адже, як відомо, одним із найулюбленіших місць відпочинку для нього була так звана Карпатська Швейцарія – Криворівня, де письменник черпав енергію і натхнення.

Очевидно, не кожний українець у свій ювілей міг би порівняти себе з півнем, використавши діалектну номінацію *когут*. Це знову засвідчує специфіку особистості І. Франка, його скромність, близькість до простого народу, наявність української ментальності. Як зауважує О. Селіванова, “різні тварини створювали в етносвідомості деякі прототипи на підставі інтеріоризації народом їхніх найбільш

⁷ Кононенко В. І. Рідне слово: підручник для шкіл із поглибленим вивченням української мови, ліцеїв, гімназій, колегіумів / В. І. Кононенко. – К. : Богдана, 2001. – С. 34.

⁸ Ушкалов Л. Українська ідея Євгена Гребінки // Ушкалов Л. Сковорода та інші: причинки до історії української літератури. – К. : Вид-во “Факт”, 2007. – С. 301.

⁹ Сербенська О. Політична метафора у наукових текстах Івана Франка // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: Матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 25–27 вересня 1996 р.) – Львів, 1998. – С. 650.

¹⁰ Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. / Т. Космеда. – Львів : ПАІС, 2006. – С. 220.

¹¹ Франко І. Промова на банкеті під час ювілейного свята 1898 р. // Франко Іван. Зібрання творів: У 50 т. – К. : Наукова думка, 1976–1986. – Т. 31. – С. 310.

загальних якостей, що сягає, можливо, ще давніх часів і має зв'язок із структурами позасвідомого"¹².

У зазначеному контексті зафіксовано нову реалізацію смислу лексеми *когут*, що покриває собою один з культурних концептів української мовної свідомості, цей смисл не відображено у сучасних словниках української мови, порівн.: **Когут**, когута, ч., діал. 1. Півень. *В курнику запів когут* (Фр., VII, 1951, 9); *На всіх кінцях Гори вже іржуть коні, реве худоба, співають когути* (Скл., Святослав, 1959, 304). 2. тетеря (див. **тетеря**). 3. Кितिця з півнячого пір'я на капелюсі. – *У нас, знаєте, носять на кресанях дорогі угорські когути* (Федьк., II, 1960, 29)¹³. Останнє значення, що зафіксоване у словнику, як бачимо, споріднене з тим, яке міститься у контексті Франкового виступу. Кितिця з півнячого пір'я на капелюсі була ознакою деякої шляхетності, окраси.

Отже, *когут* у свідомості українця викликає асоціації з красою, шаною, а відповідно його гребінь – з гордовитістю, пихатістю, що власне і засвідчує І. Франко, використовуючи у своїй промові зазначений образ. Завдяки наведеному контексту корпус асоціативних смислів української мовної свідомості доповнено новим значенням., порівн. також мовленнєві вирази *ходити півнем, іти півнем, виступати півнем*, тобто “погордливо, по-півнячому”.

У “Мовокраїнознавчому словнику-довіднику”, крім того, зазначено, що “крик півня відганяє від хати “нечисту силу” і злих духів. Люди вважали, що *півень* оберігає обійстя. Фігурки цих птахів як обереги вивішують на даху хати, воротах, на цвинтарній брамі”¹⁴.

Отже, *півень (когут)* – лексема, що реалізує у мовленні важливі для української національної свідомості концепти, що показав й І. Франко. До речі, концепт *півень* й надалі в українських художніх текстах сучасних українських письменників знаходить цікаву реалізацію, порівн. приклад із роману М. Стельмаха “Дума про тебе”, де автор яскраво виражає українську національну ментальність: “Життя – це трохи радості, трохи надій, трохи любові, а решта – скрипуче ярмо буденщини, особливо в селі, де *півень* заміняє оперу й театр”¹⁵.

Аналіз особливостей, як І. Франко використовував образи зі світу фауни та флори (природи), ще раз засвідчує наявність у його мовленні такого мовностилістичного явища, як психологічний паралелізм, що є зіставленням з природою подій людського життя чи станів людини. Це прийом народнопоетичного мовлення, був властивий І. Франкові, оскільки світоглядна психологія селянина, про що вже йшлося, у І. Франка домінувала.

Аналізуючи “Доповіді Міріама”, І. Франко вже в тексті рецензії, що належить до жанру наукового мовлення, також удає концепти *природи*, порівн.: “З *посіяної гречки не виросте мак, з воронячих яєць не вилупляться соколи*. Перефразуючи відомий парадокс Ібсена, хотілося б сказати отим обдарованим, нерідко геніальним бельгійським поетам: даремне, панове, Ви називаєте себе символістами,

¹² Селіванова О. О. Мовна концептуалізація тваринного світу в українській фразеосистемі // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 35. – С. 31.

¹³ Словник української мови: в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 4. – С. 207.

¹⁴ Україна в словах: Мовокраїнознавчий словник-довідник. – К. : Вид. центр “Просвіта”, 2004. – С. 600.

¹⁵ Стельмах М. Дума про тебе // Твори: В 6-ти т. – К. : Дніпро, 1973. – Т. 5. – С. 177.

декадентами, художниками й музикантами в поезії, артистами для артизму. Назвіть себе істериками, то ми вас відразу зрозуміємо” (курсив мій. – Т. К.)¹⁶.

Особливість мовлення І. Франка – наявність прецедентних текстів, найбільш частотними серед яких є фольклорні тексти, зокрема приказки і прислів'я, а також афоризми, що містять у собі концепти фауни і флори, як у наведеному прикладі¹⁷.

Зазначимо, що справжньою темою конкретного прислів'я, приказки чи афоризму є не те чи інше слово, не та чи інша думка, і навіть не та чи інша сфера людської діяльності, а деяка інваріантна пара протиставлених сутностей, до якої і зводиться смисл використаних образів, як-от: *насіння гречки – не макове, воронячі яйця – не соколині*. Як бачимо, тут має місце явище максими. Максима, як відомо, несе у собі нову істину, перетворює традиційні уявлення у рутинні, вона прагне переформити їх та змінити. Максима вступає у взаємодію із конкретним фондом знань і уявлень і вже через нього апелює до носіїв мови. Так породжуються нові концепти, до чого систематично залучався й І. Франко.

Проте *фауна* і *флора* – це не лише художні концепти, що слугують для створення образності мовлення, але й концепти поняттєві. Головним постулатом риторичної концепції І. Франка є необхідність найбільшої обізнаності у справі, про яку говориш, тому письменник добре володів поняттями, термінологією, що пов'язана з обробкою землі, польовими роботами тощо.

У львівській газеті “Громадський Голос” від 15 грудня 1895 р. (№ 10–11) було опубліковано повідомлення про виступ І. Франка на народному вічі в Великих Мостах, порівн.: “Відколи Мости Великі – Мостоми, не зійшло там на жодну нараду тільки селян, що на віче скликане радикалами на день 3-го грудня сего року...

В справі еміграції говорив... д-р Іван Франко. Він сказав, що люди їдуть не лиш до самої Бразилії, що многі їдуть також до Канади. Франко порівняв порядки в Бразилії з порядками в Канаді. В Канаді живеться людям далеко ліпше, як в Бразилії. В Бр[азилії] дають емігрантам *40 моргів лісу без поля*. Ліс той треба доперва кілька літ *корчувати*. В Канаді дістає емігрант *100 моргів поля такого, що не потребує гною і родить рік в рік пшеницю*. В Бр[азилії] дістається *грунт на сплату*, і кожний емігрант буде мусив за *той ліс*, що сам *викорчував*, заплатити, а если не заплатити, то відберуть йому *викорчуваний грунт*. В Канаді дають 100 моргів задурно, а если хоче мати більше ґрунту, може собі докупити по ціні 2 або 1 з[лотий] р[инський] від морга...”. Бєсїда Франка тривала зо двї години.

О тім предметі говорили на перемїну Грабар, д-р Олійник і Франко і деякі ще селяни. Головно жалувалися они на брак пасовиськ і нотарів. Не мож було сказати всього того, що радикали о тих справах думають, бо правительственный комісар – в свій спосіб – пильнував свободи слова...” (курсив мій. – Т. К.)¹⁸.

У львівській газеті “Дїло” від 16 листопада 1896 р. (№ 249) міститься інформація про виступи Івана Франка на селянському вічі у Львові. Франко виголосив тут реферат “О теперішнім положенні селянства”, у якому зазначив, що “говорити тепер о економічнім положенні селянства значить те саме, що говорити

¹⁶ Франко І. Доповіді Міріама // *Його ж*. Зібрання творів: у 50 т. – Київ: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 29. – С. 121.

¹⁷ Див. про це докладніше: *Космеда Т.* Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. – Львів: ПАІС, 2006. – 246 с.

¹⁸ *Іван Франко*: Документи і матеріали: 1856–1965. – Київ: Наукова думка, 1966. – С. 195–197.

о його біді. Тягарі великі і ростуть, а приходи не збільшуються. *Стан ґрунтів* не винос[и]ть стільки, щоби вистачило на виживлення селян. *Один або півтора морга* – замало на життя й забагато на смерть. Хлоп галицький о половину менше їсть, ніж повинен, але також і о половину менше робить. Так само і з *худобою*; нема її чим і на чім вижити. Чимраз більше рветься і стає тісніше. Треба самим собі помагати. Найперше мусимо всі пізнати свою нужду, бути її свідомі. Всі о ній думаймо і разом її усуваймо. В'яжімся в спілки економічні...”. ...Наприкінці засідання Франко ще раз взяв слово, про що у газеті зазначено: “Послідній забрав голос д-р Франко. Спростував викази попередніх, іменно, що цісар не поможе на все і треба в державі конституційній інакше доходити своїх прав, та що виказ п. Козакевича, мовби два хлопи, засідаючи в комісії для ревізії кадастру, були хруні. Відтак коротко зreferував про намірену реформу закону громадського, про потребу зміни закону дорожогого, про *закон ловецький* і про реформу ординації виборчої. Предложив вічу ці резолюції: віче противне збірним (окружним) громадам; шарварки мають бути скасовані, а платиться на удержання доріг після податку; кожному господареві *вільно мати стрільбу для охорони перед дикими звірями*; мають бути заведені безпосередні вибори” (курсив мій. – Т. К.)¹⁹.

Отже, Іван Франко брав активну участь на вічевих засіданнях, промовляв по кілька разів, керував напрямком роботи. Як зауважив автор наведеної газетної статті, саме І. Франко “рятував” ситуацію. Він був не тільки блискучим промовцем, а й добрим слухачем, оскільки на зборах слухав усіх уважно, поведився дуже коректно. Як досвідчений пропагандист, знав, коли потрібно взяти слово, щоб викрити неправдиві чи неточні вислови попередніх доповідачів. Саме І. Франко подав конкретні пропозиції щодо рішення. Слід зауважити також, що його турбували і проблеми законодавства, спроектовані на охорону фауни і флори, напр. *закон про право на полювання*, про який йдеться вище.

Крім того, нагадаємо про те, що незадовго до смерті, будучи важко хворим, І. Франко виявив бажання попрацювати над удосконаленням чинного законодавства. Як згадує С. Баран, І. Франко запитав його, чи має той *крайовий закон про рибальство*. С. Баран відповів, що має і коментар до цього закону. Тоді І. Франко попросив принести йому згадані матеріали. Як пише С. Баран, “Франко був пристрасним аматором-рибалкою, і йому прийшла думка про потребу новелізації цього закону, на його погляд, для селян некорисного... При наступних відвідинах Франка я приніс із собою згаданий закон. Франко подякував і сказав, що він попросить прочитати йому цей закон... і продиктує деякі завваги до нього, які можуть бути для мене матеріалом при редагуванні проекту новелі до цього закону...”²⁰.

Характеризуючи актуальні питання юриспруденції, Іван Франко також активно використовував та популяризував образи фауни. Усім відоме оповідання “Свинська конституція”, яке називають “слідом вічевої акції в Збаразькому повіті”²¹, де виступав селянин Грицуняк і, характеризуючи Конституцію, використав наведений

¹⁹ Іван Франко: Документи і матеріали: 1856–1965... – С. 204–207.

²⁰ Баран С. З спогадів про Івана Франка / С. Баран // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 450.

²¹ Там само. – С. 443.

образ. Приблизно за два тижні після збараського віча “Свинська конституція” вийшла окремою брошурою²².

У газеті “Діло” від 25 грудня 1896 р. (№ 279) була опублікована інформація про виступ І. Франка на радикальному вічі в Коломиї. Тут вже *йшлося про іншу конституцію – заячу*: “Одержуємо від нашого дописувателя з Коломиї такі ближчі вістки: “Дня 19 с. м. відбулося в Коломиї т[ак] з[ване] радикальне віче, скликане товариством “Народна воля” до залі ратушевої... .. промовляли селяни Сандуляк і Михайлик з Балинець – перший о “заячій конституції”, т. є. о шкодах від зайців, а другий – о шкодах від диків...”²³. Журналісту сподобався новий образ конституції, який описав Іван Франко, тому, як бачимо, словотвірну модель почали використовувати у тогочасному мовленні.

Отже, концепти *фауни і флори* відтворюються у всіх стилях мовлення Івана Франка: художньому, науковому, публіцистичному, побутовому. При цьому віддзеркалюються як концепти художні, так і поняттєві. Франківська концептосфера фауни і флори містить нові смисли, що збагачують мовлення українців.

Проблема дослідження специфіки відображення у мовній свідомості І. Франка концептів *фауни і флори* потребує глибокого і всебічного дослідження. Можна констатувати, що активна репрезентація зазначених концептів – характерна ознака франківського ідіолекту. Цій темі необхідно присвятити окрему монографічну працю. Така наукова студія з одного боку, виявить нові смисли, що пов’язані з мегаконцептом *природи*, і притаманні українській мовній свідомості в цілому, а з іншого, – індивідуально-авторські смисли, притаманні мовленню І. Франка. Це сприятиме створенню повнішого словника концептів української мовної свідомості, так званого концептуарію.

Вивчення потребує саме франківський дискурс, тобто, за образним визначенням Н. Арутюнової, дискурс як “текст, занурений у життя”. Як відомо, семантика вивчає значення, що має конвенціональне вираження у кожній конкретній мові, тобто вираження за допомогою немотивованих знаків. У дискурсі, в контексті ситуації, висловлене обростає прагматично обумовленими семантичними нарощеннями (імплікатурами дискурсу), які виникають за законами, що не залежать від мови. Саме такого дослідження і потребує сьогодні мовлення Івана Франка.

²² *Остапчук Я.* Из моїх споминів / Я. Остапчук // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 263.

²³ *Іван Франко: Документи і матеріали: 1856–1965...* – С. 209–211.